

LÁSZLÓ ANDOR*

„Kolozsvár magyarsága 22 éven át őrizte szívében az utcák magyar elnevezését.”

Utcanevek a Magyarországhoz visszatért területeken

„For 22 Years, the Hungarians of Cluj Napoca Have Kept the Hungarian Names of the Streets in their Hearts.” Street Names in the Areas Returned to Hungary (1938–1944)

ABSTRACT: The paper is dedicated to show how the linguistic landscape of city streets changed in the former Czechoslovakian, Romanian and Yugoslavian districts that were annexed to Hungary between 1938 and 1941. More specifically, the paper investigates how street names were changed back to their previous Hungarian names or were given new names in the period.

KEYWORDS: street names, linguistic landscape, nationality policy, memorials

Az utcanevek nem csupán az eligazodást szolgálják, hanem az emlékezet ébren tartói, továbbörökítői lehetnek akárcsak a szobrok, emléktáblák, régi épületek, tájak, természeti képződmények. Átaluk, a segítségükkel létrejövő „szimbolizáció” nyomán lesz a semleges tér egyéni jelentést nyerő otthonná, amellyel azonosulni („identifikálódni”) tudunk. Az ilyen emlékhelyek révén válik egyre személyesebb kapcsolatunk a környezethez, amely a közösség történetével összeforrott „szakrális” térré válik: szülőföldre, amelyhez ezer szállal kötődünk, amellyel azonosulni tudunk, ahová mindig hazatérünk. Erről éppen egy erdélyi író számol be szibériai hadifogságáról szóló kollektív riportregényében, amelyben egy pesti fogolytársát idézi: „Látszott rajta, hogy boldog, a víz partján ülhet és egy pár percig gyönyörrel sorolgathat pesti utcaneveket. Fájdalmas gyönyörűséggel és önkínzó boldogsággal mondta: Mester utca... Népszínház utca...”¹ Ezeket a neveket nem könnyű kitörölni az emlékezetből, ragaszkodunk hozzájuk, azok hozzánk tartoznak.

* A szerző történész, középiskolai tanár, Tatabánya; az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola hallgatója. E-mail: laszlo.andor1@gmail.com

¹ Markovits Rodion: *Szibériai garnizon. Kollektív riportregény*. Bukarest: Irodalmi Könyvkiadó, 1965. 364–365.

Amikor 1944 szeptemberének közepén a német és magyar csapatok elfoglalták Aradot, két nap alatt lecseréltek számos utcanevtáblát, és visszaállították a korábbi neveket. Nyolc nap után kénytelenek voltak visszavonulni, így a Mikes Kelemen utcából ismét Strada Mihai Kogălniceanu, a Petőfi utcából pedig Strada Unirii lett.² E meghökkenítő esetre több magyarázatot is találhatunk: talán a helyi magyar lakosság igényét fejezi ki a város szimbolikus visszafoglalására, esetleg a magyar hadsereg szándékát az egykori magyar település ismételt nemzetiesítésére. Elképzeltető, hogy a tartós otlét látszatát akarták kelteni a helyi lakosságban, vagy a katonák az ismerős, megszokott utcanevekkel otthonossá kívánták tenni a várost. Még a II. világháború során a Szovjetunió területén harcoló magyar csapatok esetében is megfigyelhetjük ezt: az elfoglalt települések utcáit ismerős magyar történelmi személyiségekről nevezték el. Így lett például Osztrogozsszk Marxról és Leninről elnevezett utcáiból rövid időre Kossuth Lajos utca és Rákóczi utca.³

A Trianonnál elcsatolt területeken a hivatalos, államnyelven történő névadással párhuzamosan és többé-kevésbé rejtetten tovább élt a magyar névhasználat is, amely egy másfajta identitást őrzött.⁴ Erről szól például *Az utcanevek is – hazatértek* című kolozsvári cikk a magyar csapatok bevonulását követően:

„Most már kimondhatjuk, hiába keresztelték el a kolozsvári utcákat harcias francia tábornokokról és a trianoni békeparancs körül bábáskodó diplomáciai méregkeverőkről – Kolozsvár magyarsága 22 éven át őrizte szívében az utcák magyar elnevezését. Mi sohasem laktunk a Calea Marechal Foch-on, csak a Magyar utcában. Nem tudtunk hozzászokni ahhoz soha, hogy az utcáknak, ahol éltünk s ahol valamikor apáink és nagyapáink laktak, elvegyék a nevét. Mint ahogy mi is megőriztük becsületes magyar nevünket, nem engedhettük, hogy a városunk nevet változtasson. Hiába írták, hogy Cluj, mégis csak örökre Kolozsvár maradt. Nem tudunk a Regele Ferdinand útra menni, hanem csak mindig a Wesselényi utcába. A város szelleme nem tűrte az idegen cirádákat, s most, amikor fölszabadult, leveti utolsó jeleit is az idegen megszállásnak.”⁵

Ugyanerről olvashatunk egy ugyanott keletkezett néhány héttel későbbi beszámolóban: egy helybéli lakos szerint a magyar utcaneveket sikerült a legkönnyebben újra megszokni,

² Gáspár-Barra Réka – Puskel Péter – Szekernyés Irén: *Magyar utcanevek*. 2010. https://www.nyugati-jelen.com/riport/magyar_utcanevek.php (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

³ Az ezt megőrkítő képet lásd Fortepan. Képszám: 73956

⁴ Cséfalvay Zoltán: *Térképek a fejünkben*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 66–70.; Barna Gábor: Mentális határok – megduplázott világok. In: Balázs Géza – Csoma Zsigmond – Jung Károly – Nagy Ilona – Verebélyi Kincső (szerk.): *Folklorisztika 2000-ben. Folklor – irodalom – szemiotika. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára II.* Budapest: Universitas ELTE BTK, 2000. 689–696.

⁵ *Az utcanevek is – hazatértek. Keleti Újság*, 1940. október 19. 6.

„mert az övéket nem is tudtuk. Írhatták nagybőrszen, hogy Calea Regele Carol II., az nekünk csak Honvéd utca maradt, meg Magyar utca, Deák Ferenc utca, Jókai utca, Mátyás tér.”⁶

A kortársak számára a Magyarországhoz való visszatérés természetes velejárója volt a nevek, feliratok visszaállítása, miközben ilyen módon is tisztelegni tudtak a határmódosításokat kieszköző külföldi és magyar politikusok, valamint más nagyságok előtt. Ahogyan az ország fokozatosan sodródott a háborúban való részvétel felé, úgy értékelődött fel a hatalom számára e nevek ideológiai jelentése: ilyen módon is kifejezhették a tengelyhatalmak iránti politikai elkötelezettséget, a „magyar élettérhez”, a Szent István-i Magyarországhoz való tartozást. Láthattuk, hogy a városok emlékezeti utcaneveinek aránya és száma az utódállamokhoz kerülésükkel tovább nőtt; ez a folyamat a „kis magyar világ” idején is folytatódott.

Ipolyságot jóindulata jeléül már az első bécsi döntést megelőzően átadta Csehszlovákia (a sátoraljaújhelyi vasútállomással együtt).⁷ Így amikor 1938. október 11-én a magyar csapatok bevonultak, a lakosok azonnal eltávolították a cseh utcaneveket, cégtáblákat, és „délben már mindenütt ott virultak vadonatúj festéssel a magyar boltjelvények, s tussal, tintával, vagy nehézkes, verébfejnyi betűkkel ceruzával róva a magyar utcanevek.”⁸ Hasonló jelenetek zajlottak egy hónappal később Kassán, ahol korábban „nehezen kimondható cseh felírásokkal éktelenítették el a város utcáit.” Maga a lelkesült Márai Sándor tudósított a régi magyar utcanevek helyreállításáról, amelyeket papírra írva vagy nyomtatva függesztettek ki.⁹

A magyar településeken mindenütt sor került ezekre a változásokra: Rimaszombatban vagy Érsekújvárott a Masaryk utca Horthy Miklós-út lett,¹⁰ Gután a honvédség bevonulásakor a fő utca „minden házán kinn volt már az új utcanevet hirdető tábla: Horthy Miklós útja.”¹¹ Léván szintén neveztek el utcát a kormányzóról,¹² Beregszászon a diákok kartonra festették a régi-új utcaneveket,¹³ Somorján bal-tával verték szét a cseh utcanévtáblát, és a fehér falra piros betűkkel, zöld keretbe

⁶ Kolozsvári séta. *Magyar Rendőr*, 1940. november 15. 278.

⁷ Erről lásd pl. Simon Attila: *Magyar idők Felvidéken 1938 – 1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2014. 28.

⁸ Ipolyságon ismét magyar már minden felírás és utcanév. *Új Magyarország*, 1938. október 13. 4.; Urmánczy Nándor: Ipolyság. *Pesti Hírlap*, 1938. október 30. 7.

⁹ A magyar honvédség csütörtök estig megszállta a felszabadult Felvidéket. *Pesti Hírlap*, 1938. november 11. 2.; Újra magyarok az utcanevek Kassán. *Magyarország*, 1938. november 11. 1.; Horthy Miklós kormányzó 21. ülése közben bevonult Kassára. *Kecskeméti Ellenőr*, 1938. november 12. 1.; Kassa dolgozik. *Gyógyszerész Közlöny*, 1938. december 3. 782.

¹⁰ Rimaszombat örömmámorban fogadta a honvédeket. *Új Magyarország*, 1938. november 11. 4.; Felszabadulás útja Érsekújvárott. *Az Est*, 1939. február 1. 10.

¹¹ Majdnem az egész Csallóközt megszállták hétfőn a honvédcsepapatok. *Új Magyarország*, 1938. november 8. 4.

¹² A régi magyar utcaneveket visszaállították Léván. *Pesti Hírlap*, 1938. december 2. 9.

¹³ Munkában a beregszászi diákok. *Új Magyarország*, 1938. november 10. 3.

írták a magyar nevet.¹⁴ Érsekújvárott Felszabadulás útjának nevezték el az utat, ahol a „felszabadító honvédek” vonultak be a városba. Itt szintén számos utca visszanyerte korábbi nevét, több helyi közéleti személyiség, valamint a környéken született Fraknói Vilmos és Prohászka Ottokár is utcát kapott.¹⁵ A Szlovákiában maradt Pozsonyban is megváltoztatták „a régi csehszlovák és marxista rezsimre” emlékeztető utcaneveket. Ebből az alkalmából a helyi magyarok kérték, hogy legyenek ismét háromnyelvűek a feliratok,¹⁶ ám kérésüket nem teljesítették.¹⁷

1. kép. Komáromban leveszik a kétnyelvű utcanévtáblát, alatta a régi magyar tábla. *Képes Vasárnap* 1938. nov. 13. 15.

Nem csupán a Felvidéken, de a későbbiekben visszacsatolt területeken is a magyarországi városoknál nagyobb számban kereszteltek el utcákat kortárs politikusokról. Munkácson Edvard Beneš márványszobrát elszállították a köztérről,¹⁸ miközben nem kevesebb, mint 48 utcát neveztek át szinte kizárólag személyekről. A kormányzó mellett ebben a megtiszteltetésben részesült Teleki Pál, Imrédy Béla miniszterelnök, Kánya Kálmán külügyminiszter, illetve Esterházy János. 1938. november 10-e, a magyar csapatok bevonulásának napja is utcanévadó lett. Az írók közt találjuk Herczeg Ferencet, a külföldi politikusok között pedig ott volt Lord Rothermere (aki éppen Beneš helyét vette át az utcanévtáblákon), Mussolini, Ciano olasz külügyminiszter, Piłsudski, és még Lengyelország utca is lett ekkor a városban.¹⁹ A határozat végrehajtása ugyanakkor hónapokig váratott magára,²⁰ és akadt, aki még további helyi hírességek ilyen formán való megörökítését szerette volna elérni.²¹

¹⁴ A magyar Csallóköz. *Magyarság*, 1938. november 5. 4.

¹⁵ Felszabadulás útja Érsekújvárott. *Az Est*, 1939. február 1. 10.

¹⁶ Magyar nyelvű felírást követel a pozsonyi magyarság. *Felvidéki Ujság*, 1939. július 22. 2.

¹⁷ Mauks Ernő: Pozsonyi mozaik. *Felvidéki Ujság*, 1941. október 4. 9.

¹⁸ Fedinec Csilla: „A magyar szent koronához visszatért Kárpátalja” 1938–1944. Budapest: Jaffa Kiadó. 2015. 46.

¹⁹ Új utcanevek Munkácson. *Esti Ujság*, 1939. január 10. 5.

²⁰ A munkácsi rendőrség nagy munkája. *Az Őslakó*, 1939. május 14. 2.

²¹ Krónikás: Munkácsi utcanevek I-II. *Az Őslakó*, 1942. szeptember 27. 2, 1942. október 11. 2.

Beregszászon szintén új utcaneveket adtak.²² Ungváron viszont elégedetlenkedett a helyi lap: érthetetlen, miként lehettek hónapokkal a magyar bevonulást követően még mindig Marxról, Leninről vagy Benešről elnevezett utcák. Több ízben is az első oldalon követelték e mindenkit megbotránkoztató „szégyentáblák” minél előbbi eltávolítását.²³ Végül csupán 1939 augusztusában cserélték le a cseh utcaneveket.²⁴ Itt csakúgy, mint Munkácson, eltűntek a ruszin feliratok. Egyenesen az iparendély, a kereskedői jogosítvány megvonásával büntették azt, aki elmulasztotta levenni a cirillbetűs táblákat.²⁵

A folyamat Kassán is elhúzódott, az eső lemosta a novemberben kifüggesztett papírlapokat, mögöttük pedig ott „éktelenkedtek” a korábbi csehnyelvű táblák.²⁶ 1939 tavaszán jött létre a város utcaneveinek megváltoztatását előkészítő bizottság,²⁷ majd a nyár elején született meg a döntés, amely egy szlovák szerző tanulmánya alapján csupán 35 utcát érintett. A város korábbi magyar utcaneveinek kevesebb, mint egyharmadát állították vissza – köztük volt a Ferenc József körút, a Fő utca, a Kovács utca, a Mészáros utca, a Lakatos utca, a Fazekas utca vagy a Fegyverház utca.²⁸ A „legszebb terek” Horthy, Mussolini, Piłsudski és Hitler nevét vették fel. Több, még életben lévő felvidéki politikusról (Jaross Andor, Szüllő Géza) és egy hivatalban levő államtitkárról (Pataky Tibor) vagy Gömbös Gyuláról és Prohászka Ottókárról is neveztek el utcákat. Összesen öt esetben változtatták a korábbi természetes, „semleges” nevet politikai tartalommal bíróra, így például az egykori Salétrom utca Apponyi Albert nevét vette fel, vagy a Pesti út neve Honvédek útja lett (mivel ott vonultak be a magyar csapatok 1938 őszén). Az Esterházy utca nevét kiegészítették, így a Szlovákiánál maradt területen tevékenykedő Esterházy János politikusról keresztelték át. Nem minden esetben állították vissza a régi tiszteleti neveket sem: a korábbi Erzsébet tér (később Legionáriusok tere) vette fel Horthy nevét, míg az Erzsébet körút nevét Szent István körútra módosították.²⁹ Az első új

²² Beregszász város képviselőtestülete megtartotta első ülését. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1939. március 14. 3.

²³ Rovás. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1939. január 18. 1. Fórum. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1939. május 31. 1.

²⁴ Városi szemle. *Kecskeméti Közlöny*, 1939. augusztus 19. 3.

²⁵ Tilkovszky Loránt: *Revízió és nemzetiségi politika Magyarországon 1938–1941*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967. 157. és 244.

²⁶ Kétezer kilométeres körút a szebb és boldogabb Magyarországon. *Délmagyarország*, 1939. június 21. 5.

²⁷ *MTI hírek*, 1939. március 18. 22. Kassa kisgyűlésének fontos határozatai. Egyes utcanevek megváltoztatásának előkészítésére bizottságot alakítottak. *Új Magyarország*, 1939. április 19. 11.; *MTI hírek*, 1939. április 25. 34.; Új utcanevek Kassán. *Új Magyarország*, 1939. április 26. 10.

²⁸ Továbbá az Andrássy utca. Az új kassai utcanevek. *Felvidéki Újság*, 1939. június 4. 5–6.; Chloupek, Brett R.: Public Memory and Political Street Names in Kosice: Slovakia's Multiethnic Second City. *Journal of Historical Geography* 64. (2019) 30.

²⁹ A Raktár utca Szüllő Géza, a Szerecsen utca Pataky Tibor, a Laktanya tér Mussolini nevét vette fel.

táblát „ünnepélyes külsőségek között a polgármester, az összes hatóságok és nagyszámú közönség jelenlétében” függesztették ki a Horthy Miklós téren 1939. július végén.³⁰ A bizottsághoz tizenöt szlovák utcanévre érkezett javaslat, amiből csak hármat fogadtak el. Ezt azzal indokolták, hogy „bár a magyarság Kassán mindig lojális volt és jelenleg is az, a szlovák oldalról ennek éppen az ellenkezője tapasztalható.”³¹ Rozsnyón egészen 1940 végéig vártak a nagyobb utcanévvaltozással. Gömbös Gyula utca, Tisza István utca, Levente utca, Vitéz utca és Honvéd utca neveket is adtak ekkor, de számos helyi kötődésű személyiségre (Cházár András, Kósa-Schopper, Pákh Albert, Takács Menyhért) is így emlékeztek meg.³²

A második bécsi döntést követően ugyanilyen folyamatokra számítottak a budapesti lapok. Annak idején, amikor a románok

„berendezkedtek Erdélyben, első dolguk volt az összes utcanéveket megváltoztatni. Ez a film most visszafelé fog leperegni, mert az erdélyiek varázslatos gyorsasággal gondoskodnak arról, hogy visszakerüljenek azok a régi magyar utcanévek, amelyek magyar ember ajkán soha meg nem szűntek élni.”³³

A honvédek bevonulását követően valóban azonnal megindult a „magyar nemzeti tér” kialakítása: eltávolították a román nyelvű helységnévtáblákat, cégtáblákat és utcanévtáblákat. Erről a hadsereg külön rendelkezett, a parancsnokoknak intézkedniük kellett a magyar nyelvű táblák minél előbbi megjelenése érdekében. Az utasítás időnként abszurd következményekkel járt: „Szatmárnémeti legnagyobb gyára, a Princz Testvérek Vasöntöde a katonai parancsnoksághoz fordult haladéktér, mert nem távolította el időben a román cégtáblát. A cégtábla ugyanis a gyár kéményére volt elhelyezve, arra pedig csak a kohó kihűlte után lehetett felmászni. Ezt igazolta a gyárhoz kinevezett katonai felügyelő is, így megkapták a halasztásról szóló engedélyt.”³⁴

Kolozsvár „már a magyar honvédség bevonulásának napján lelökte magáról a rákényszerített román külsőségeket.”³⁵ Elsőként Horthy, Mussolini és Hitler kapott utcát (bár nem a központban, ahol hamarosan teljesen visszaállították

³⁰ Az új kassai utcanévek. *Felvidéki Ujság*, 1939. június 4. 5–6.; Kifüggesztették Kassán az első végleges magyar nyelvű utcatáblát. *Pesti Napló*, 1939. július 30. 13.

³¹ Azt is kifogásolták, hogy a javaslatot benyújtó képviselő előbb szlovák és aztán magyar nyelven szólalt fel (bár erre a főispán szerint joga volt). Döntöttek Kassa új utcanévei ügyében. *Nemzeti Ujság*, 1939. június 3. 9.; Szociális kérdések a városi közgyűlés előtt. *Felvidéki Ujság*, 1939. június 4. 2. A kassai utcanévekhez ld. még: Kassa thj. sz. kir. város átnézeti térképe. 1941. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35425/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

³² Kis hírek a rozsnyói városházáról. *Felvidéki Ujság*, 1941. január 7. 4.

³³ Magyar utcanévek visszaállítása Kolozsvárt. *Pesti Hírlap*, 1940. szeptember 14. 4.

³⁴ Sárándi Tamás (összeáll.): *Levezényelt visszacsatolás. A magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben, 1940*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2016. 36–37.

³⁵ *MTI jelentés*, 1940. szeptember 13. 42.

2. kép Kolozsvár, Hitler tér (ma Avram Iancu tér)

a dualizmus kori neveket).³⁶ A város birtokbavételének jegyében a magyar lakosság több ízben megpróbálta eltávolítani a város főteréről a románok által odaállított capitoliumi farkas szobrát, amely számukra az elnyomást jelképezte. A magyar hadsereg parancsnoksága azonban megtiltotta ezt: „magasabb érdekek miatt a szobornak egyelőre ott kell maradnia.”³⁷ Az emlékmű ugyanis az utcaneveknél jóval nagyobb szimbolikus tartalommal bírt.

Nagyváradon a város katonai parancsnoka a Kolozsvárról már említett három kortárs politikus mellett még Teleki Pálról, Gömbös Gyuláról, Pap-Váry Elemér-néről és Hlatky Endre főispánról nevezett át utcákat. Horthy a Rákóczi utca egy részében „kapott helyet”.³⁸ Itt meglepő módon már a döntés közzétételét megelőzően akadt helybeli lakos, aki olvasói levélben kérte, hogy „méltyóbb helyet” találjanak Hitler nevének.³⁹ A városban azonnal fölállítottak egy bizottságot a többi utcanév megállapítása érdekében, annak (184 nevet tartalmazó) javaslatait közölte is egy helyi lap. A belügyminiszter azonban feloszlatta a testületet, és a változásokat a később

³⁶ Bartos-Elekes Zsombor: Múltidéző utcaneveink. Kolozsvár és Brassó az utóbbi másfélszáz évben. *Névtani Értesítő*, 2021/43. 121. DOI: <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.7>

³⁷ Sárándi, 2016. 37.

³⁸ *MTI hírek*, 1940. szeptember 13. 32. Új utcanevek Nagyváradon.; *Pesti Hírlap*, 1940. szeptember 14. 4.; Magyar neveket kaptak a nagyvárad utcák. *Függetlenség*, 1940. szeptember 15. 5.

³⁹ Méltóbb helyet Hitler Adolf nevének. *Magyar Lapok*, 1940. szeptember 12. 4.

3. kép Szabadka, Hitler tér / Városi színház (ma Slobode/Szabadság tér)

bevezetésre kerülő polgári közigazgatás feladatául szabta.⁴⁰ Marosvásárhelyen a lelkes lakosság nyomban visszaállította a régi magyar utcaneveket. Ezek azonban tele voltak helyesírási hibákkal (például utca helyett ucca, út helyett ut szerepelt rajtuk, a kötőjelek használata sem volt megfelelő), ezért néhány héttel a magyar csapatok bevonulása után egy helyi lap közölte az összes korábbi magyar utcanevet. Így kívánták segíteni a gyors és „helyes” átállást.⁴¹ Szamosújváron a főteret Horthyról nevezték el, a főutca pedig Felszabadulás út lett, de Teleki Pál, Martinuzzi, Rákóczi, Árpád, Kossuth, Bethlen Gábor és a két örmény származású aradi vértanú, Kiss Ernő és Lázár Vilmos neve is felkerült a táblákra.⁴² Szatmárnémetiben a helyi újság már a bevonulás előtt felhívta a lakosság figyelmét arra, hogy a román nyelvű utcanévtáblák alatt megtalálhatók az 1918 előttié.⁴³ A városi közterek magyarosodása, a nyelvi tájkép, a „város-szóveg” (city text) gyors átírása következtében az utcák, a kirakatok feliratait magyarra cserélték, a mozik magyar filmeket vetítettek. Az újságíróknál nagyrészt magyar nyelvű kiadványokat lehetett kapni, megnövekedett a választék is:

⁴⁰ Feloszlatták az utcanévadó bizottságot. *Magyar Lapok*, 1940. szeptember 27. 7.; Nagyvárad utcák új elnevezése. *Magyar Lapok*, 1940. szeptember 29. 16, október 1. 10.; Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940–1944 között*. Nagyvárad: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, 2014.18.

⁴¹ Balogh Ödön: A régi magyar utcanevek Marosvásárhelyen. *Magyar Szó*, 1940. október 5. 2.

⁴² Történelmi neveket kapnak a szamosújvári utcák. *Keleti Újság*, 1940. november 30. 6.

⁴³ Sárándi, 2016. 37.

budapesti lapok voltak kaphatóak az erdélyi városokban. Mindez osztatlan lelkesedést váltott ki a magyar lakosság körében.⁴⁴ Ahogyan egy kései értékelés fogalmaz: ezek az intézkedések az „itt élő magyarság hosszú éveken át megtépázott önbecsülését, nemzeti öntudatát adták vissza [...] azt érezhették, hogy ők is a nemzet tagjai.”⁴⁵

Kolozsváron az egyik lap egész oldalas összeállításban ismertette dióhéjban a visszaállított utcanevek névadóinak életrajzát. Ők azok, „akik fáradtak, dolgoztak, küzdöttek az egyetemes magyarság érdekeiért, jobb jövőjéért és jobb boldogulásáért” – miközben az ifjabb nemzedék az iskolában már nem hallhatott róluk. Horthy, Hitler és Mussolini kivételt képeztek:

„Mindhárman szemünk előtt nőttek nagygyá és kormányozzák ma is népüket alattvalóik legteljesebb megelégedésére. Méltatásukra nincs is szó, de felesleges is.”⁴⁶

Egy rendelet értelmében a magyar többségű településeken csak magyar feliratok lehettek, német többségű területeken a német is megjelenhetett feliratként, román többségű településen a kötelező magyar felirat mellett a magánosok kithettek román feliratokat is.⁴⁷ A települések szimbolikus birtokbavétele nagy jelentőséggel bírt. Ezt jelzi például az utcanevek ügyében Kolozsváron, Nagyváradon és Marosvásárhelyen munkálkodó bizottságok összetétele. A tagok közt volt például polgármester, tanácsosok, főjegyzők, egyházi személyek (kanonok, esperes), politikusok, írók, mérnökök, egyetemi tanárok (irodalomtörténész, jogász, történész, nyelvész). Mindenütt elvként szögezték le az 1919 előtti nevek visszaállítását: „a múlt, a hagyomány és az élő gyakorlat alapján” ezeket „egyszerűen életbe léptetendőnek” minősítették. A nagyszámú névtelen, vagy az előző két évtizedben keletkezett utcának adtak új nevet.⁴⁸ A három kortárs politikus kivételével más élő személyről nem neveztek el utcát, ugyanakkor Erdély és az érintett település több hírességét örökítették meg ilyen módon. Ugyancsak közös jellemző volt a Magyarországon elterjedt „irredenta” utcanevek bevezetése, amelyek a Dél-Erdélyben (néhány esetben Szlovákiában) maradt városokra emlékeztettek.

A nagyvárosokban az 1919 óta létesült utcák magas száma lehetőséget teremtett számos utcanévbokor létesítésére. Kolozsváron például a Hétvezér tér körül a vezérekről kereszteltek el utcákat, a költők, írók, művészek a Tisztviselőtelep

⁴⁴ Uo. 177.

⁴⁵ Kordics, 2014. 14–15.

⁴⁶ Bakos Aladár: Visszakerülnek a kolozsvári házak falaira a régi, patinás, történelmi múltú nevek, hogy ezzel is bizonyítsák a város örök magyar jellegét. *Ellenzék*, 1940. december 24. 22.

⁴⁷ Sárándi, 2016. 37.

⁴⁸ Megtörtént a kolozsvári utcák átkeresztelése. *Ellenzék*, 1941. január 7. 2.; Kristóf György: Kolozsvár új utcanevei. *Keleti Újság*, 1941. január 9. 4.; Új utcaelnevezések Nagyváradon. *8 Órai Újság*, 1941. január 21. 4.; Új utcaelnevezések Nagyváradon. *Magyar Nemzet*, 1941. január 22. 6.; Döntöttek az új utcanevek felől. Horthy Miklós kormányzóról utat, Hitlerről és Mussoliniról teret neveztek el. *Magyar Szó*, 1941. március 6. 2.

nevű városrészben kaptak utcákat. Az utcanevek között folyók, hegyek, városok jelentek meg. Az akkori téli háborúban hőiesen küzdő finn népnek és az észtfinn rokonságnak állítottak emléket a Pillangótelepen, ahol a Kalevala, Karjala, Sibelius, Suomi, Helsinki, Észtfelveket viselték utcák.⁴⁹ A névadók közt megjelent a hun és magyar mondakör, a honfoglalás, középkori és koraujkori krónikáiról, 19. századi történészek, az összes erdélyi fejedelem (köztük például Barcsay Ákos vagy Székely Mózes), sőt, még maga a fejedelmi tisztség is utcát kapott. A Habsburg uralkodók közül viszont senki sem részesült ebben a megtiszteltetésben. Jelen voltak az utcanévadók között főúri családok, események, tisztségek, egyházi személyek, a reformáció neves alakjai, de a katolikus Pázmány Péter és Káldi György is. Ilyen módon emlékeztek meg az akkori közelmúlt számos helyi politikusról, közéleti szereplőjéről, egyetemi tanárokról, írókról, színészekről, művészekről, tudósokról, és a honvédek 1941-es bevonulásának napjáról.⁵⁰ A módosítások itt is több ízben jelképeseknek tűnnek: Horthy például a román Ferdinánd király helyét vette át. Halála után Teleki Pál miniszterelnökről is utcát neveztek el.⁵¹ A változások mértékét jelzi, hogy az egyik helyi lap négy, egy másik pedig hét részletben tudta csupán közölni a neveket.⁵²

Néhány nappal később Nagyváradon is több száz utcanévet adtak. Itt az 1902-ben meglévő 130 utca közül 87 kapta vissza a nevét, 37 esetben a korábbi „etnikailag semleges” nevet magyar személynévre cserélték (így lett a Színház utcából Kazinczy utca, a Hold utcából Petneházy Dávid utca vagy a Nyárfa utcából Lorántffy utca). A városhoz köthető hírességek (például Rogerius, Fráter György, Melius Juhász Péter, Lovassy László, 19–20. századi írók, politikusok, főrabbi, újságíró, színházigazgató, egy 1919-ben a románok által meggyilkolt százados) mellett utcanévvel kívántak emléket állítani több fontos csatának (Rigómező, Mohács), az I. világháborúnak (Doberdó, Isonzó, Székely Hadosztály, Limanova), valamint a románok által Köröstarhányban elkövetett mészárlás áldozatainak. Csupán három román vonatkozású név maradt a városban. Ezek a románul és magyarul egyaránt ismert Iosif Vulcan–Vulkán József íróra, Emanuil Gojdu–Gozsdu Manó politikusra, valamint Pavel

⁴⁹ Ezekről lásd még: Murádin János Kristóf: Volt egyszer egy Suomi tér. *Korunk*, 2006/10. 70–75.; Lakatos Artúr: Kolozsvári terek, utcák szimbolikájának változása a szocialista évtizedek alatt. *Trendek, szobrok, utcanevek. Székelyföld*, 2015/8. 114.

⁵⁰ Kristóf György: Kolozsvár új utcanevei. *Keleti Újság*, 1941. január 9. 4.; Megtörtént a kolozsvári utcák átkezesztelése. *Ellenzék*, 1941. január 7. 2.

⁵¹ *MTI hírek*, 1941. május 1. 18. Teleki Pál grófról utcát neveznek el Kolozsváron. *Keleti Újság*, 1941. május 1. 3.

⁵² Kolozsvár város utcáinak névjegyzéke I–VII. *Keleti Újság*, 1941. január 9. 4.; január 10. 2.; január 11. 8.; január 12. 8.; január 15. 4.; január 16. 6.; január 17. 6.; Az új kolozsvári utcanevek I–IV. *Ellenzék*, 1941. január 7. 2.; január 8. 2.; január 9. 7.; január 10. 7.; Önálló kötetben: *Kolozsvár thj. szab. kir. város utcáinak névjegyzéke és telkeinek házszámjegyzéke*. Kolozsvár: Kolozsvár város mérnöki hivatala, 1942.

görög katolikus püspökre emlékeztettek, akik mind Nagyváradhoz kötődtek.⁵³ Ez a szám megegyezik a Kassán megmaradt szlovák utcanevek számával, ugyanakkor ott csupán öt esetben módosítottak a Trianon előtti „természetes” utcaneveken – szemben a nagyváradi 37-tel. Mindez talán az időközben kitört világháborúnak, a nemzeti térfoglalás fokozott jelentőségének is tulajdonítható.

Marosvásárhelyen az Erdélyi Kárpát Egyesület tett több javaslatot (így Bodor Péter ezermesterről vagy a székely vértanúkról neveznének el utcákat), és a polgárság óhajának nevezte a város nagyjainak ilyen módon való emlékállítást csakúgy, mint az egykori „természetes elnevezések” felelevenítését, megőrzését.⁵⁴ Egy helytörténész-levéltáros szintén magától értetődőnek mondta a régi utcanevek visszaállítását, és az elmúlt két évtized alatt létesült utcák neveire is javaslatot tett. Magyar történelmi személyiségeket örökített volna meg a honfoglalás korától 1848-ig. Mellettük még számos író, történészt, politikust, szobrászt, 16. századi reformátorokat, 19–20. századi helyi hírességeket tartott méltónak az elismerésre, de nem feledkezett meg a román fennhatóság alatti Dél-Erdély magyar városairól sem. A szerző több helyi kötődésű tudóst is hozzászólásra szólított fel.⁵⁵ A városban 94, a román közigazgatás alatt keletkezett utcának adtak új nevet. Minden utca magyar nevet kapott. Harminc esetben átkeresztelés történt, így neveztek el közttereket például Horthyról, Hitlerről, Mussoliniról és a néhány hónappal korábban elhunyt Csáky István külügyminiszterről, de a helyi kötődésű Bernády Györgyről vagy Orbán Balázsról is. A településhez kötődő hírességek egész sora kapott ezen a módon utcát, miközben a város szélén viszont a régi helyneveket „érvényesítették.”⁵⁶ Csíkszeredán ugyancsak a korábbi utcaneveket állították helyre, több esetben pedig a magyar történelemre utaló személyek neveit is felhasználták.⁵⁷ Hasonlóan jártak

⁵³ Új utcaelnevezések Nagyváradon. 8 *Órai Ujság*, 1941. január 21.; 4. Új utcaelnevezések Nagyváradon. *Magyar Nemzet*, 1941. január 22. 6.; Tuduka Oszkár: Régi nagyváradi utcák, terek. In: Bálint István János (szerk.): *Boldog Várad*. h. n. Héttorony Könyvkiadó, é. n. [1992.] 735–757.; Eröss Ágnes: *Szimbolikus terek és térhasználat többnemzetiségű városokban: Beregszász és Nagyvárad példája*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földtudományi Doktori Iskola, 2018. doktori disszertáció. 85–87.; Kordics, 2014. 18–19.

⁵⁴ Utcaelvekben kell megörökíteni a városi hagyományokat. *Ellenzék*, 1940. október 7. 2.

⁵⁵ D. Biás István: Az új utca-elnevezések. Kikről kell és lehet új tereket, illetve utcákat elnevezni? I–II. *Magyar Szó*, 1940. október 30. 4.; október 31. 4.

⁵⁶ Döntöttek az új utcanevek felől. Horthy Miklós kormányzóról utat, Hitlerről és Mussoliniról teret neveztek el. *Magyar Szó*, 1941. március 6. 2. Az utcanevek hivatalos jóváhagyása csak 1941. november 14-én történt meg. Lásd Pál-Antal Sándor: *A marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 1997. 21–22. Sebestyén Mihály (szerk.): *Időtár III. Marosvásárhely történeti kronológiája 1919–1944*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2011. 413. és 424. A marosvásárhelyi utcanevekhez lásd még: *Marosvásárhely szab. kir. város átnézeti térképe*. 1943. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/37349/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

⁵⁷ Kirmajer Réka: Csíkszereda történeti utcanévtára. In: K. Markaly Aranka (szerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve XIII–XIV*. Csíkszereda: Csíki Székely Múzeum, 2019. 136.

el Szászrégenben, ahol a korábbi Főtér Ferdinánd román király után Horthy nevét vette fel, míg Mihai Viteazult Teleki Pál követte, de itt is neveztek el utcát Mus-soliniról vagy Csákyról.⁵⁸ A kiemelt fontosságú közterek nevének itt is a hatalmat, a politikai vezetőket kellett megjeleníteniük, míg a kevésbé jelentős utcanevek visszakapták korábbi nevüket. Horthy, Hitler, Gömbös, Csáky neve utcanévtáblákra került Nagyváradon⁵⁹ vagy Szatmárnémetiben is.⁶⁰ Utóbbi településen vagy Nagyváradon a magyar csapatok bevonulásának napját is utcanév örököltette meg.

Mindezzel párhuzamosan a Romániában maradt területeken még súlyosabb korlátozások léptek életbe: helyi, majd országos szinten tiltották meg a magyar nyelv használatát a nyilvános helyeken.⁶¹ A magyar helységnevek vagy cégtáblák betiltása⁶² mellett számos településen a még meglévő, magyarokra emlékeztető utcaneveket is eltüntették. Temesváron az Ady, Bolyai, Ormós és Berkeszi nevét viselő utcákat keresztelték át,⁶³ Medgyesen az addig háromnyelvű utcanévtáblákról törölték a magyar nevet.⁶⁴

A Délvidék Magyarországhoz csatolásakor hasonló forgatókönyv szerint zajlottak az események. Zentán eltüntették a szerb utcaneveket, és kartonlapokon, fatáblákon jelentek meg az új nevek – elsőként Horthyé.⁶⁵ Szabadkán szintén helyreállították az 1918 előtti elnevezéseket, a központban viszont az elkötelezettség és a hála jeleként Ribbentropp, Göring, Ciano, Mussolini, Hitler, Horthy, Csáky nevét adományozták több térnek.⁶⁶ Kosztolányi Dezsőről, a város szülöttjéről ugyanakkor megfeledkeztek, így a következő évben mozgalom indult az ő megörökítése érdekében, hiszen addigra már számos délvidéki településen megtörtént ez.⁶⁷ Újvidéken a magyar csapatok bevonulásának április 13-i dátumáról és útvonaláról is ilyen módon emlékeztek meg, de volt itt Országzászló tér, valamint Bárdossy, Teleki és Gömbös miniszterelnökökről elnevezett utca is. Több akkori főtiszt (például

⁵⁸ Rus, Dorin-Ioan: Influența factorului politic asupra denumirilor de străzi din Reghin. *Historia Urbana*, 2007/ 1–2. 214, 216. és 218.

⁵⁹ Új utcanevek Nagyváradon. *Keleti Újság*, 1941. február 4. 6.

⁶⁰ Bura László: *Szatmárnémeti (Satu Mare) utcanevei*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, 1987. 13. és 15.

⁶¹ L. Balogh Béni: Bevezető. In: Uő (összeáll.): *Kiszolgáltatva. A dél-erdélyi magyar kisebbség 1940–1944 között*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2013. 44.

⁶² Vázlat a dél-erdélyi magyarság sorsáról a második bécsi döntés után. Uo. 254.

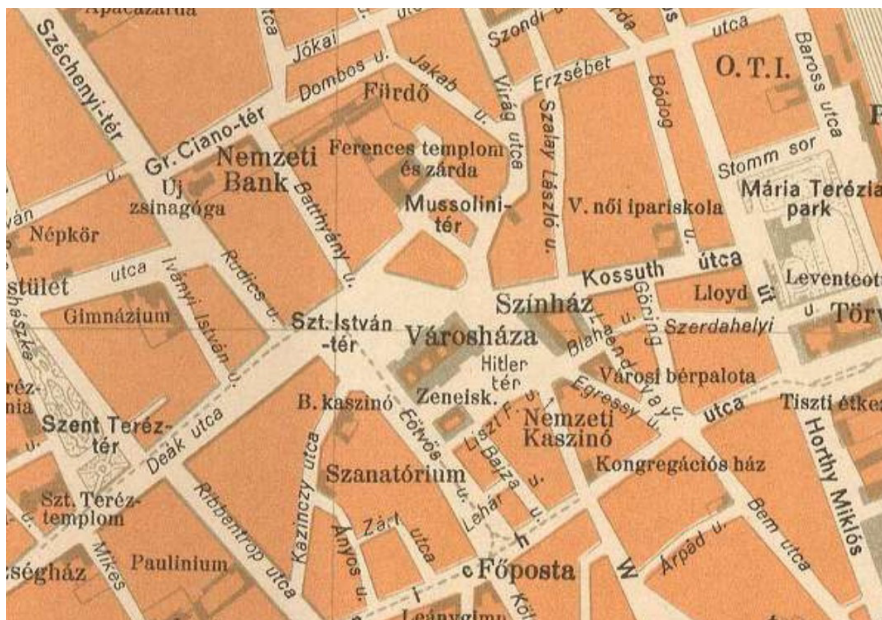
⁶³ Utca új elnevezése. *Déli Hírlap*, 1941. április 3. 3.

⁶⁴ A mediási utcanevek. *Déli Hírlap*, 1941. május 23. 5.

⁶⁵ Így fosztották ki Zentát a balkáni jövevények. *Nemzeti Újság*, 1941. május 6. 5.

⁶⁶ Papp Árpád: A szabadkai terek, utcák és szobrok „területszerző” funkciója. In: Cseri Miklós – Bereczki Ibolya (szerk.): *Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 25. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2013. 37–48. 40. Szabadka sz. kir. tj. város térképe. 1943. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkepar/36665/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)*

⁶⁷ Kosztolányi Dezső utcát kérnek a szabadkaiak. *Ellenzék*, 1942. július 2. 2.

4. kép. Ciano tér, Mussolini tér, Hitler tér, Ribbentrop utca, Göring utca és Horthy Miklós út Szabadka 1943-as térképén. Szabadka sz. kir. tj. város térképe. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkepar/36665/>

Dálnoki Veress Lajos) is utcanévhez jutott.⁶⁸ Gömbös kultuszára jellemző, hogy például Zomborban vagy Zsablya községben is ilyen módon tisztelegtek előtte.⁶⁹ Mindez a Muraközben is lejátszódott: Muraszombatban az új képviselő-testület első ülésén határozott az utcák átnevezéséről. A város korábbi Fő utcája Horthy nevét vette fel, miközben eltüntették az „idegen” feliratokat, és több életben lévő, a visszacsatolással kapcsolatos érdemeket szerző személyről (mint Mikola Sándor muravidéki származású akadémikus vagy Szücs István főispán) is neveztek el utcát.⁷⁰ Csáktornyán is kapott utcát Hitler, Mussolini, Gömbös, a honvédség bevonulásának napja, valamint a magyar történelem számos nagysága.⁷¹

⁶⁸ Új utcanévek Újvidéken. *Ujság*, 1941. május 18. 10.; Újvidék szabad királyi város. Városterkép. 1942. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkepar/37926/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

⁶⁹ A m. kir. iparügyi miniszter 66.130/1943. Ip. M. számú rendelete. *Belügyi Közlöny*, 1944. január 9. 30. és 40–42.

⁷⁰ Magyar utcanévek a visszakertült Muraszombatban. *Függetlenség*, 1941. május 10. 2.; Göncz László: *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941–1945*. Lendva: Magyar Nemzeti Művelődési Intézet, 2006. 38.

⁷¹ Új utcanévek Csáktornyán. *Zalamegyei Ujság*, 1941. október 9. 4.; Történelmi nagyjaink nevei a muraközi Csáktornya utcáiban. *Esti Ujság*, 1941. október 13. 4.

E néhány éves korszak jellegzetessége, hogy a visszacsatolt területeken a trianoni magyarországinál jóval több lett az emlékezeti, különösen a személyneveket tartalmazó utcanevek száma és aránya. A kortárs politikusok, sőt, a katonatisztek jóval gyakrabban részesültek ebben a megtiszteltetésben, mint az anyaországban. A nagyvárosokban szinte mindenütt találkozunk Mussolini és Hitler nevével, pedig Magyarországon több helyen sikeresen odázták el vagy akadályozták meg e névadásokat. Ezeken a területeken a hála vagy a szervilizmus jeleként még Ribbentrop, Ciano vagy Göring neve is megjelent. Horthy mellett sűrűn találkozunk Gömbössel is, akinek a neve akkoriban összeforrott a szélsőjobboldali eszmékkel. Egy visszaemlékező szerint például Alsólendván 1944-ben a nyilas hatalomátvétel első jele az volt, hogy az utcájuk Gömbös Gyula nevét vette fel.⁷²

Marosvásárhelyen egy újságíró kevésnek találta „a jeles elődök példájának követésére serkentő” utcanévtáblákat, ugyanis még mindig sok a „minden vonatkozás nélküli” utcanév (mint a Bóka, Barana, Tündér, Rét, Pipacs). Ezek helyett a város múltjának kimagasló egyéniségeit örököltette volna meg. A szerző szerint velük együtt a történelmi Magyarország nagyságairól akár az összes utcát el lehetne nevezni. Ennek ellentmondva viszont egész történelmi értekezést szentelt a Csáky Istvánról átnevezett Régi baromvásár utca nevének, és annak visszaállítását javasolta.⁷³

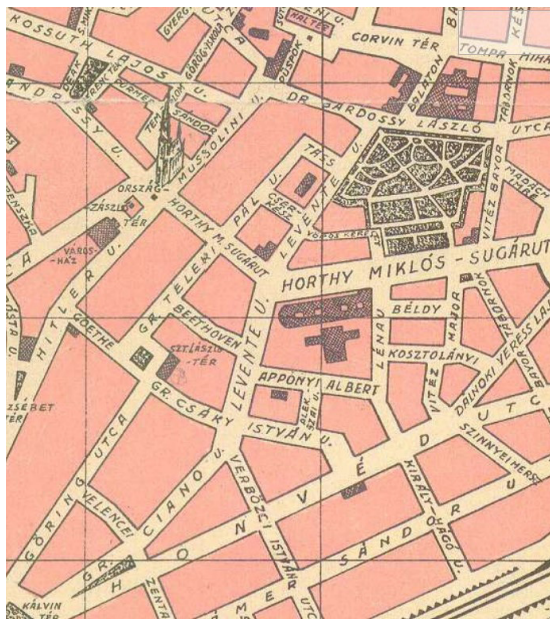
Azt hinnénk, hogy a határon túli területeken a magyar lakosság egyöntetű örömmel fogadta az átnevezéseket. Pedig akadtak kritikus hangok is. Csupán néhány hónappal az utcanevek rendezését követően az egyik kolozsvári napilap tette közzé egy egyetemi tanár levelét, aki Budapestről költözött haza, és utcája hét hónap alatt három nevet viselt. Szerinte talán nem kellene mindenben a „csonka ország színvonalához” alkalmazkodni: „a budapesti állandó utcaátkeresztelések beteges anabaptizmusát bátran elhagyhatjuk Kolozsvárt.” A szerző tiltakozott a „hagyományrombolásnak ez ellen a legkonceptióltanabb fajtája ellen,” kérte a hatóságokat, „hagyják békében” a régi utcaneveket. „Az utcákat aszfaltoztatni és csatornáztatni méltóztassanak, nem pedig keresztül kasul, indokolatlanul és komolytalanul elkeresztelgetni.” Gondolatai egyértelműen kivívták a szerkesztők rokonszenvét, akik hozzászólásukban kifejtették, hogy a régi utcanevek jelentik az épületekkel együtt „a városok nemeslevelét.” Éppen ezért fájdalmas „a régi, kifejező, múltat jelentő és kivétel nélkül bájos utcanevek ellen” indított írtóhadjárat, a patinával, helyi jelentőséggel rendelkező nevek megőrzésére lenne szükség.⁷⁴

A jeles kolozsvári újságíró, Krenner Miklós a fővárosi *Magyar Nemzet* hasábjain jelentetett meg terjedelmes cikket *Történelem az utcákon* címmel. Említette az utcanevek előző korszak során tapasztalt „tünető magánhasználatát”, az ezért vállalt esetleges büntetőjogi következményeket, ám a „derűre-borúra történő

⁷² Göncz László: „Vissza se nézzetek, mert lövünk!” Egy volt alsólendvai tanárnő világháborús emlékei. *Népijság* (Lendva), 2002. november 14. 15.

⁷³ Beszél az utcatábla. *Reggeli Ujság*, 1942. szeptember 20. 4–5.

⁷⁴ Utcanévek. *Ellenzék*, 1941. július 1. 2.

5. kép. Hitlerről, Mussoliniról, Horthyról, Göringről, Cianóról, Apponyi Albertről, Bárdossy Lászlóról, Csáky Istvánról, Teleki Pálról, és akkori magyar tisztekről (például Dálnoki Veress Lajosról) elnevezett utcák Újvidék belvárosában az 1940-es évek elején. Újvidék sz. kir. város térképe. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/36166/>

elkeresztelésekkel” nem értett maradéktalanul egyet. Szerinte is a millennium idején kezdődött Kolozsváron „az áthagyományozott gyökeres elnevezések pusztítása, egy új történelmi hála fitogtatása.” Hosszasan sorolta azokat a megváltoztatott zamatos helyneveket, amelyek mind a város múltjának egy-egy mozzanatát őrizték (mint a Hídelve, Kétvízköz, Hostát, Házsongárd, Bakamál, Képalatti, Kismester, Csertörő, Kányafő, Törökvágás), ám át kellett adniuk helyüket a dicsőséges magyar múlt valamely kiemelkedő alakjának. Pedig a rohamosan születő új utcák bőven nyújtottak volna lehetőséget e nagy nevek máshol való elhelyezésére. Mindezenk ellentmondva a folytatásban részletesen ismertette és méltatta a szinte kizárólag emlékezeti utcanneveket. Ezek mellé magyarázó táblákat sürgetett, sőt, még számos további javaslatot tett a tiszteleti neveknek annak érdekében, hogy „a mélyen emlékező és emelkedetten tisztelő város egészítse ki még feltűnően különleges és elbájoló utcai nomenklatúráját kirívó hiányok pótlásával, a hagyomány még nagyobb fokú alkalmazásával, a hála még elevenebb szolgálatával.”⁷⁵

A fejezetben bemutatott példák jelzik a szimbolikus birtokbavételnek a nemzeti öntudatot erősítő szerepét. Ezt mindenütt megfigyelhetjük az 1938 ősztől Magyarországhoz visszakerült területeken: fordult a kocka, és ismét sor került a közterek magyar nemzetiesítésére. Ahol a magyar lakosság többségben volt, sok esetben kétségtelenül azonnali, spontán igény mutatkozott a két évtizeddel korábbi

⁷⁵ Spectator [Krenner Miklós]: Történelem az utcákon. *Magyar Nemzet*, 1942. február 22. 9.

utcanevek visszaállítására. Ezt a katonai közigazgatás is támogatta, sőt időnként egyenesen megkövetelte. Kiemelt jelentőséget tulajdonítottak az utcaneveknek, amit a polgári adminisztráció bevezetését követően felállított különbizottságok léte, azok összetétele és a nagyarányú átnevezések bizonyítanak. Láthattuk, hogy Csehszlovákiában csakúgy, mint Romániában, majd a visszacsatolás után Magyarországhoz került Észak-Erdélyben a központi kormányzat is gyorsan intézkedett a különféle feliratok ügyében. Az 1940-es magyar rendelet azonban szigorúbb volt a másik kettőnél. Míg korábban például Csehszlovákiában már 20%-os nemzeti-ségi aránytól lehetséges volt a többnyelvű feliratok alkalmazása, Észak-Erdélyben csupán a román többségű településeken, és ott is csak az egyéni vállalkozások (magánosok) számára volt erre lehetőség.

Az utcanevek felülvizsgálata során a régi nevek helyreállítása számított a legfontosabb elvnek. Mindenütt ezt figyelhetjük meg a Magyarországhoz való visszatérést követő napokban, így például Nagybánya négy nappal a magyar csapatok bevonulását⁷⁶ követően készült térképén.⁷⁷ Hamarosan azonban itt is – csakúgy, mint a többi, Magyarországhoz visszakerült város utcanévtábláin – az egykori antant vezetők helyét átvették a magyar, német, vagy olasz politikusok és főtisztek. Közülük Horthy népszerűségét jelzi, hogy nevét a kitörő lelkesedés napjaiban időnként maguk a helyi lakosok írták ki az új táblákra.

A revízió megvalósulásáért a szövetségeseeknek és a magyar vezetőknek ilyen formán is kifejezett hála általában felülírta a legelsőnek mondott szempontot, a régi utcanevek visszaállításának igényét. Kolozsvárott például a katonai kormányzat a korábbi Bocskai teret (amely a két világháború között Cuza Vodă román uralkodó nevét viselte) nevezte át Hitlerről.⁷⁸ Az utcanevek elnevezéséért felelős bizottság ezt elsietett lépésnek tartotta, és egyhangú döntést hozott a tér fejedelemről kapott nevének megtartásáról. A határozatot azonban nem vették figyelembe, az utca átnevezése megtörtént. Bocskai nevét ugyanakkor egy rövid belvárosi utcácska örökölte meg a szülőháza mellett, amelyet szintén még az I. világháború előtt neveztek el róla.⁷⁹

Ugyanott kiemelten vigyáztak a belváros régi neveire, azok esetében teljes mértékben visszaállították az 1919 előtti állapotokat. Nagyváradon viszont

⁷⁶ Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2017. 59.

⁷⁷ Nagybánya szabad kir. rt. város átnézeti térképe, 1940. szeptember 11. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkepar/35680/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

⁷⁸ Új utcanevek Kolozsváron. *Ellenzék*, 1940. szeptember 19. 5.

⁷⁹ Indoklásuk szerint „a zsitvatoroki és bécsi béke hős államférfiának olyan szilárd helye van a magyar alkotmányosság és vallásszabadság történetében, amilyen keveseknek. Szoborképmása ott van a genfi reformáció emlékművön is. Sehol, de Kolozsvárt éppen nem lehet, nem szabad a Bocskai névnek és tiszteletnek még pillanatnyilag sem elhomályosodnia. Ha megtörténne, semmivel se lehetne indokolni.” Ugyanebben a lapszámban, ugyanazon az oldalon, ahol erről olvashatunk, az utcanevek között nem is szerepel a Bocskai tér, amely továbbra is Hitler nevét viselte. Kristóf György: Kolozsvár új utcanevei. *Keleti Újság*, 1941. január 9. 4.

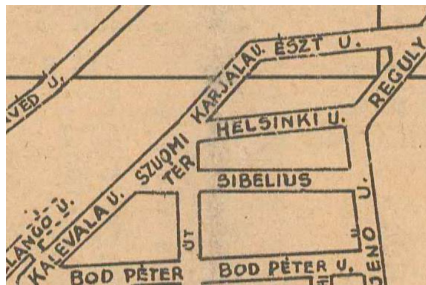
6. kép. Felvidéki utcanévtáblák 1939-ben a Budafoki út és a Vízpart utca által határolt ipartelepen. Fortepan/ Lissák Tivadar

a központban található egykori Nagyvásárteret nevezték el Mussoliniról, és a volt Rákóczi út egy szakasza kapta a kormányzó nevét. Mindez jól tükrözi a köztereknek az utcanevekben is megmutatkozó hierarchiáját. A jeles politikusok általában a városok központjában kaptak helyet, míg a peremterületeken visszaállították a régi neveket. Ezt Marosvásárhelyen vagy Nagyváradon éppúgy megfigyelhetjük, mint Kassán vagy éppen Újvidéken. Utóbbi városban legalább egy tucat kortárs külföldi vagy magyar politikus és főtiszt neve díszítette a központot, miközben a külvárosban volt például a Páva utca, Téglá utca, Meggy utca, Ungvári utca, Rét utca vagy Bajza József utca, és valamiért ide szorult a Kánya Kálmán utca is.⁸⁰ A kolozsvári kivétel szintén a városrészek szimbolikus jelentésének eltérő volta-ra figyelmeztet: itt is magasabb presztízzsel bírtak a központ nevei, éppen azért sikerült őket megmenteni az újabb változtatástól. A Hitler tér a belvároson kívül helyezkedett el.

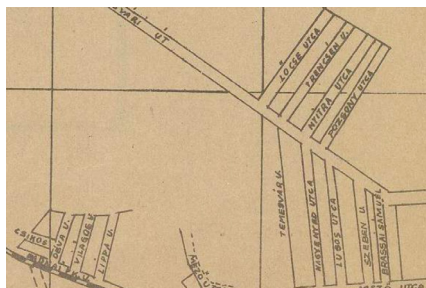
Az emlékezés velejárója a felejtés is. Figyelemreméltó, ahogyan a régi nevek felelevenítésével igyekeztek kitörölni, meg nem történté tenni az előző két évtizedet. Amikor megpróbálták szimbolikusan helyreállítani a Trianon előtti állapotokat, egyben az „idegen” megszállás teljes elutasítását kívánták kifejezni. Voltak olyan városok, ahol az utcanevek egyáltalán nem emlékeztettek az ott élő egyéb nemzetiségekre, másutt legfeljebb néhány utalhatott jelenlétükre, miközben ott

⁸⁰ Szabadkán is elsősorban a központban találhatók a személynevet hozó utcanevek.

7. kép. A finn-magyar barátságra emlékeztető utcanévek Kolozsváron. Kolozsvár t. j. sz. kir. város átnézeti térképe. 1941. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35491/>

8. kép. A Trianonnál elcsatolt, Dél-Erdélyben vagy Szlovákiában maradt településekre emlékeztető utcanévek Nagyváradon. Nagyvárad thj, várostérképe. [1943] <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/37513/>

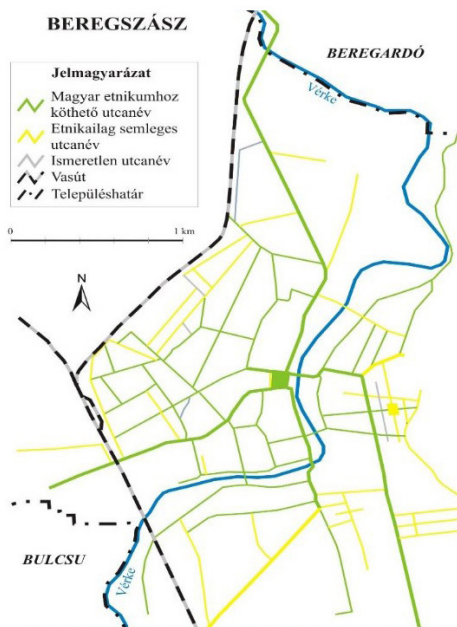
9. kép. A magyar csapatok bevonulásának időpontjára és helyszínére emlékeztető utcanév Szatmárnémetiben. Szatmár-Németi szab. kir. város térképe. 1940. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35973/>

továbbra is éltek szlovákok, románok vagy éppen szerbek. Ezt a törekvést már a dualista korszakban megfigyelhettük, és nem csak a magyarok esetén érvényesült, például a nagyszebeni szászok is ehhez a nemzeti kizárólagossághoz tartották magukat. Később ezt a többnyire magyar „város-szöveget” írták felül: a települések nyelvi tájképe, azok nemzeti jellege ismét teljesen megváltozott, átfordult. Mindez jól kifejezi, hogy a nemzeti identitás egyszerre alapszik a múlt felejtésén és az arra való emlékezésen. Ezzel a „megoldással” a 20. század során még több ízben találkozunk majd: úgy tűnik, mintha kiiktatható volna egy sötétnek tartott korszak, mintha ezek az évtizedek valamifajta kóros rendellenességeként egyszerűen eltüntethetők lennének a múlt folyamataiból. Ugyanakkor a változásokat eszközlők azt remélik, hogy ilyen formán a történelem visszazökken a „rendes” kerékvágásba,

10. kép. Levert szlovák tábla Alsógallán. Fortepan/ Magyar Bálint

11. kép. Beregszász köztérnevei etnikai jelentéstartalmuk szerint (1939). Erős Ágnes saját szerkesztés, i. m. 52.

és a település lakói a korábbi időszak folytatásaként élhetik meg napjaikat.⁸¹

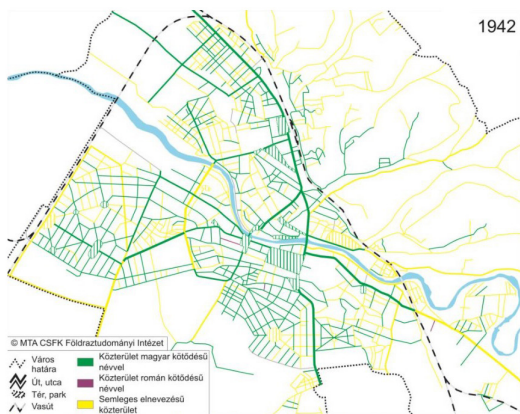
Egy tendencia viszont töretlenül folytatódott: miközben e területek nem csupán Magyarországhoz, de legtöbbször a korábbi nevekhez is visszatértek, 1919-hez képest tovább nőtt a tiszteleti nevek száma és aránya. Sőt számos esetben (a már említett elvnek ellentmondva) egykori magyar leíró, tájékoztató utcaneveket áldoztak fel értük. Kolozsváron az utcanevek 42%-a, míg Nagyváradon 48%-a viselte valamely híresség nevét, miközben például Budapesten csak 21%-os volt ez az arány, vagy például Pécsen sem érte el a 30%-ot. Azt is megfigyelhetjük, hogy a II. háború előrehaladtával egyre jobban erősödött a kortárs politikai és katonai vezetőknek való hajbókolás e módja: egyértelműen a Magyarországhoz

⁸¹ Erről lásd pl. Duncan Light: Street Names in Bucharest, 1900–1997. Exploring the Modern Historical Geographies of Post-Socialist Change. *Journal of Historical Geography*, 2004/1. 156.

a legkésőbb visszakerült délvidéki városok jártak ebben az élen. Nagyváradon még „csak” az I. világháborúban kitűnt Tamásy Árpád táborok lett névadó, bő fél évvel később Zentán már utcanevet kapott a városba bevonuló magyar csapatokat vezető vitéz Csátáry József tábornok vagy vitéz Haynal Alajos ezredes is.⁸² Ez talán azzal is magyarázható, hogy korábban a jugoszláv hatóságok nagy számban alkalmazták a személyneveket hordozó utcaneveket.

Érdekesség, hogy e rövid, háborús időszak alatt is számos szereplő kapcsolódott be az utcanevek kialakításának folyamatába: katonai parancsnokok, a központi kormányzat, civil szervezetek, e célra összehívott bizottságok, lelkes tudósok, önkormányzati tisztviselők és politikusok vettek részt benne, miközben a lapok hasábjain is hozzászóltak a kérdéshez. Egyének és testületek egyaránt véleményt nyilváníthattak. A magyarországi sajtóban oly gyakori viták is éreztették a hatásukat: akadt olyan vélemény, amely sokallta, és olyan is, amely kevesellte a változtatásokat.

A visszacsatolt területeken ugyancsak megfigyelhetjük a Magyarországon elterjedt legfontosabb utcanév típusokat. Nagyváradon például utcanévbookrot hoztak létre az I. világháború hőseinek emlékére.⁸³ Hasonló neveket Kolozsvárott is adtak.⁸⁴ Megjelentek a továbbra is Romániában vagy esetleg Szlovákiában maradt településekre emlékeztető irredenta utcanevek. Ilyeneket éppúgy találunk Nagyváradon, mint Szabadkán, Kolozsváron vagy Újvidéken. A kortárs politikusok neveit viselő utcák aránya túlszárnyalta a trianoni ország területén meglevőket, miközben

12. kép. Nagyvárad utcanevei etnikai jelentés-tartalmuk szerint (1942) Szerk. Tátrai Patrik, Erős Ágnes – Tátrai Patrik: Ethnic features of symbolic appropriation of public space in changing geopolitical frames – the case of Oradea/ Nagyvárad. *Hungarian Geographical Bulletin*, 2010/1. 62.

⁸² Pejini Attila: *Zenta utcanévlexikona*. Zenta: Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2003. 37, 56, 64. Zenta r. t. város térképe. 1941. május hó 1. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/36348/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

⁸³ Nagyvárad thj. város térképe. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/37513/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

⁸⁴ Kolozsvár thj. szab. kir. város átnézeti térképe. 1942. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35482/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

az egykori Habsburg dinasztiára emlékeztetők száma valamivel kevesebb lett. Míg Nagyváradon és Marosvásárhelyen helyreállították a Ferenc József és Erzsébet királyné nevét viselő utcákat, tereket, Kolozsváron nem volt ilyen, csakúgy, mint Zentán, Szabadkán, Nagybányán vagy Szatmárnémetiben sem (ahol viszont laktnya viselte az egykori uralkodó nevét).

FELHASZNÁLT IRODALOM

Korabeli újságcikkek

A m. kir. iparügyi miniszter 66.130/1943. Ip. M. számú rendelete. *Belügyi Közlöny*, 1944. január 9. 27–42.

A magyar Csallóköz. *Magyarság*, 1938. november 5. 4.

A magyar honvédség csütörtök estig megszállta a felszabadult Felvidéket. *Pesti Hírlap*, 1938. november 11. 2.

A mediasi utcanévek. *Déli Hírlap*, 1941. május 23. 5.

A munkácsi rendőrség nagy munkája. *Az Őslakó*, 1939. május. 14. 2.

A régi magyar utcanéveket visszaállították Léván. *Pesti Hírlap*, 1938. december 2. 9.

Az uccanévek is – hazatértek. *Keleti Ujság*, 1940. október 19. 6.

Az új kassai utcanévek. *Felvidéki Ujság*, 1939. június 4. 5–6.

Az új kolozsvári utcanévek I–IV. *Ellenzék*, 1941. január 7. 2.; január 8. 2.; január 9. 7.; január. 10. 7.

Bakos Aladár: Visszakerülnek a kolozsvári házak falaira a régi, patinás, történelmi múltú nevek, hogy ezzel is bizonyítsák a város örök magyar jellegét. *Ellenzék*, 1940. december 24. 22.

Balogh Ödön: A régi magyar utcanévek Marosvásárhelyen. *Magyar Szó*, 1940. október 5. 2.

Beregszász város képviselőtestülete megtartotta első ülését. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1939. március 14. 3.

Beszél az utcátábla. *Reggeli Ujság*, 1942. szeptember 20. 4–5.

D. Biás István: Az új utca-elnevezések. Kikről kell és lehet új tereket, illetve utcákat elnevezni? I–II. *Magyar Szó*, 1940. október 30. 4.; október 31. 4.

Döntöttek az új utcanévek fölül. Horthy Miklós kormányzóról utat, Hitlerről és Mussoliniról teret neveztek el. *Magyar Szó*, 1941. március 6. 2.

Döntöttek Kassa új utcanévei ügyében. *Nemzeti Ujság*, 1939. június 3. 9.

Feloszlatták az utcanévadó bizottságot. *Magyar Lapok*, 1940. szeptember 27. 7.

Felszabadulás útja Érsekújvározt. *Az Est*, 1939. február 1. 10.

Fórum. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1939. május 31. 1.

- Göncz László: „Vissza se nézzetek, mert lövünk!” Egy volt alsólendvai tanárnő világháborús emlékei. *Népújság* (Lendva), 2002. november 14. 15.
- Horthy Miklós kormányzó 21 ágyúlövés közben bevonult Kassára. *Kecskeméti Ellenőr*, 1938. november 12. 1.
- Így fosztották ki Zentát a balkáni jövevények. *Nemzeti Ujság*, 1941. május 6. 5.
- Ipolyságon ismét magyar már minden felírás és utcanév. *Uj Magyarország*, 1938. október 13. 4.
- Kassa dolgozik. *Gyógyszerész Közlöny*, 1938. december 3. 782.
- Kassa kisgyűlésének fontos határozatai. Egyes utcanevek megváltoztatásának előkészítésére bizottságot alakítottak. *Uj Magyarország*, 1939. április 19. 11.
- Kétezer kilométeres körút a szebb és boldogabb Magyarországon. *Délmagyarország*, 1939. június 21. 5.
- Kifüggesztették Kassán az első végleges magyar nyelvű uccatáblát. *Pesti Napló*, 1939. július 30. 13.
- Kis hírek a rozsnyói városházáról. *Felvidéki Ujság*, 1941. január 7. 4.
- Kolozsvár város utcáinak névjegyzéke I–VII. *Keleti Ujság*, 1941. január 9. 4.; január 10. 2.; január 11. 8.; január 12. 8.; január 15. 4.; január 16. 6.; január 17. 6.
- Kolozsvári séta. *Magyar Rendőr*, 1940. november 15. 278.
- Kosztolányi Dezső utcát kérnek a szabadkaiak. *Ellenzék*, 1942. július 2. 2.
- Kristóf György: Kolozsvár új utcanevei. *Keleti Ujság*, 1941. január 9. 4.
- Krónikás: Munkácsi utcanevek I–II. *Az Őslakó*, 1942. szeptember 27. 2.; 1942. október 11. 2.
- Magyar neveket kaptak a nagyváradi utcák. *Függetlenség*, 1940. szeptember 15. 5.
- Magyar nyelvű felírást követel a pozsonyi magyarság. *Felvidéki Ujság*, 1939. július 22. 2.
- Magyar utcanevek a visszakerült Muraszombatban. *Függetlenség*, 1941. május 10. 2.
- Magyar utcanevek visszaállítása Kolozsvárt. *Pesti Hírlap*, 1940. szeptember 14. 4.
- Majdnem az egész Csallóközt megszállották hétfőn a honvédcsapatok. *Uj Magyarország*, 1938. november 8. 4.
- Mauks Ernő: Pozsonyi mozaik. *Felvidéki Ujság*, 1941. október 4. 9.
- Megtörtént a kolozsvári utcák átkeresztelése. *Ellenzék*, 1941. január 7. 2.
- Méltóbb helyet Hitler Adolf névének. *Magyar Lapok*, 1940. szeptember 12. 4.
- Munkában a beregszászi diákok. *Uj Magyarország*, 1938. november 10. 3.
- Nagyváradi utcák új elnevezése I–II. *Magyar Lapok*, 1940. szeptember 29. 16.; október 1. 10.
- Rimaszombat örömmámorban fogadta a honvédeket. *Uj Magyarország*, 1938. november 11. 4.
- Rovás. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1939. január 18. 1.
- Spectator [Krenner Miklós]: Történelem az utcákon. *Magyar Nemzet*, 1942. február 22. 9.
- Szociális kérdések a városi közgyűlés előtt. *Felvidéki Ujság*, 1939. június 4. 2.

- Teleki Pál grófról utcát neveznek el Kolozsváron. *Keleti Ujság*, 1941. május 1. 3.
- Történelmi nagyjaink nevei a muraközi Csáktornya utcáiban *Esti Ujság*, 1941. október 13. 4.
- Történelmi neveket kapnak a szamosújvári utcák. *Keleti Ujság*, 1940. november 30. 6.
- Új utcaelnevezések Nagyváradon. 8 *Órai Ujság*, 1941. január 21. 4.
- Új utcaelnevezések Nagyváradon. *Magyar Nemzet*, 1941. január 22. 6.
- Új utcanevek Csáktornyan. *Zalamegyei Ujság*, 1941. október 9. 4.
- Új utcanevek Kassán. *Uj Magyarság*, 1939. április 26. 10.
- Új utcanevek Kolozsváron. *Ellenzék*, 1940. szeptember 19. 5.
- Új utcanevek Munkácson. *Esti Ujság*, 1939. január 10. 5.
- Új utcanevek Nagykárolyban. *Keleti Ujság*, 1941. február 4. 6.
- Új utcanevek Nagyváradon. *Pesti Hírlap*, 1940. szeptember 14. 4.
- Új utcanevek Újvidéken. *Ujság*, 1941. május 18. 10.
- Újra magyarok az utcanevek Kassán. *Magyarság*, 1938. november 11. 1.
- Urmánczy Nándor: Ipolyság. *Pesti Hírlap*, 1938. október 30. 7.
- Utcák új elnevezése. *Déli Hírlap*, 1941. április 3. 3.
- Utcanevek. *Ellenzék*, 1941. július 1. 2.
- Utcanevekben kell megörökíteni a városi hagyományokat. *Ellenzék*, 1940. október 7. 2.
- Városi szemle. *Kecskeméti Közlöny*, 1939. augusztus 19. 3.

Szakirodalom

- Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2017.
- Barna Gábor: Mentális határok – megduplázott világok. In: Balázs Géza – Csoma Zsigmond – Jung Károly – Nagy Ilona – Verebélyi Kincső (szerk.): *Folklorisztika 2000-ben. Folklor – irodalom – szemiotika. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára II*. Budapest: Universitas ELTE BTK, 2000. 689–701.
- L. Balogh Béni (összeáll.): *Kiszolgáltatva. A dél-erdélyi magyar kisebbség 1940–1944 között*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2013.
- Bartos-Elekes Zsombor: Múltidéző utcaneveink. Kolozsvár és Brassó az utóbbi másfélszáz évben. *Névtani Értesítő*, 2021/43. 113–134. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.7>
- Bura László: *Szatmárnémeti (Satu Mare) utcanevei*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, 1987.
- Chloupek, Brett R.: Public Memory and Political Street Names in Kosice: Slovakia's Multiethnic Second City. *Journal of Historical Geography*, Volume 64, 2019. 25–35. doi: 10.1016/j.jhg.2018.11.007
- Cséfalvay Zoltán: *Térképek a fejünkben*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.

- Duncan Light: Street Names in Bucharest, 1900–1997: Exploring the Modern Historical Geographies of Post-Socialist Change. *Journal of Historical Geography*, 2004/1. 154–172.
- Erőss Ágnes: *Szimbolikus terek és térhasználat többnemzetiségű városokban: Beregszász és Nagyvárad példája*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földtudományi Doktori Iskola, 2018. doktori disszertáció.
- Fedinec Csilla: „A magyar szent koronához visszatért Kárpátalja.” 1938–1944. Budapest: Jaffa Kiadó, 2015.
- Gáspár-Barra Réka – Puskel Péter – Szekernyés Irén: Magyar utcanevék. 2010. https://www.nyugatijelen.com/riport/magyar_utcanevpek.php
- Göncz László: *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941–1945*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2006.
- Kirmajer Réka: Csíkszereda történeti utcanévtára. In: K. Markaly Aranka (szerk.): *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve XIII–XIV*. Csíkszereda: Csíki Székely Múzeum, 2019. 131–148.
- Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevői 1940–1944 között*. Nagyvárad: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, 2014.
- Lakatos Artúr: Kolozsvári terek, utcák szimbolikájának változása a szocialista évtizedek alatt. Trendek, szobrok, utcanevék. *Székelőföld*, 2015/8. 93–120.
- Markovits Rodion: *Szibériai garnizon. Kollektív riportregény*. Bukarest: Irodalmi Könyvtár, 1965.
- Murádin János Kristóf: Volt egyszer egy Suomi tér. *Korunk*, 2006/10. 70–75.
- Papp Árpád: A szabadkai terek, utcák és szobrok „területerő” funkciója. In: Cseri Miklós – Bereczki Ibolya (szerk.): *Ház és Ember*. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 25. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2013. 37–48.
- Pál-Antal Sándor: *A marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 1997.
- Pejin Attila: *Zenta utcanévtára*. Zenta: Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2003.
- Rus, Dorin-Ioan: Influența factorului politic asupra denumirilor de străzi din Reghin. *Historia Urbana*, 2007/1–2. 213–236.
- Sárándi Tamás (összeáll.): *Levezényelt visszacsatolás. A magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben, 1940*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvtár, 2016.
- Sebestyén Mihály (szerk.): *Időjár III. Marosvásárhely történeti kronológiája 1919–1944*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2011.
- Simon Attila: *Magyar idők Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2014.
- Tilkovszky Loránt: *Revízió és nemzetiségi politika Magyarországon 1938–1941*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967.

Tuduka Oszkár: Régi nagyvárad utcák, terek. In: Bálint István János (szerk.): *Bol-dog Várad*. h. n. Héttorony Könyvkiadó, é. n. [1992.] 735–757.

Térképek

Kassa thj. sz. kir. város átnézeti térképe. 1941. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35425/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Kolozsvár thj. szab. kir. város átnézeti térképe. 1942. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35482/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Marosvásárhely szab. kir. város átnézeti térképe. 1943. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/37349/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Nagybánya szabad kir. rt. város átnézeti térképe, 1940. szeptember 11. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/35680/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Nagyvárad thj. város térképe. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/37513/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Szabadka sz. kir. tj. város térképe. 1943. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/36665/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Újvidék szabad királyi város. Városterkép. 1942. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/37926/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Zenta r. t. város térképe. 1941. május hó 1. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/36348/> (Letöltés ideje: 2024. március 3.)

Egyéb források

MTI hírek, 1939. márc. 18. 22.

MTI hírek, 1939. ápr. 25. 34.

MTI jelentés, 1940. szept. 13. 42.

MTI hírek, 1940. szept. 13. 32.

MTI hírek, 1941. máj. 1. 18.